

Flygtningenævnets baggrundsmateriale

Bilagsnr.:	457
Land:	Iran
Kilde:	Landinfo
Titel:	Temanotat. Iran: Rettsvesenet i den islamske republikken Iran
Udgivet:	25. august 2011
Optaget på baggrundsmaterialet:	31. august 2011

Temanotat

Iran: Rettsvesenet i Den islamske republikken Iran

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon (Landinfo) skal som faglig uavhengig enhet innhente og analysere informasjon om samfunnsforhold og menneskerettigheter i land som Utlendingsdirektoratet, Utlendingsnemnda og Justis- og politidepartementet til enhver tid har behov for kunnskap om for å kunne løse sine oppgaver.

Landinfos rapporter og temanotater er basert på opplysninger fra både offentlige og ikke offentlige kilder. Opplysningene er innsamlet og behandlet i henhold til kildekritiske standarder. Kilder som av ulike grunner ikke ønsker å bli offentliggjort, er ikke nevnt ved navn.

Opplysningene som blir lagt fram i rapportene og temanotatene, kan ikke tas til inntekt for et bestemt syn på hva praksis bør være i utlendingsforvaltningens behandling av søknader. Landinfos rapporter og temanotater er heller ikke uttrykk for norske myndigheters syn på de forhold og land som rapportene omhandler.

© Landinfo 2011

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Landinfo er enhver eksemplarfremstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.

Alle henvendelser om Landinfos rapporter kan rettes til:

Landinfo

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

Storgaten 33 A

Postboks 8108 Dep

N-0032 Oslo

Tel: 23 30 94 70

Fax: 23 30 90 00

E-post: mail@landinfo.no

www.landinfo.no

Temanotat **Iran: Rettsvesenet i Den islamske republikken Iran**

SUMMARY

The Iranian Judiciary system is based on Islamic principles and is under the political influence of the very powerful religious establishment in the Islamic Republic of Iran. The legislation is based on Islamic law. There are separate court systems; Public Courts and Revolutionary Courts in addition to Special Courts. Iranian judges, both civil and clergymen, have powerful and independent positions. The Iranian Judiciary is often criticized for lack of transparency and lack of due process, especially in political cases and in regards capital punishment.

SAMMENDRAG

Rettsvesenet i Den islamske republikken Iran er basert på islamske prinsipper og er under politisk innflytelse av Irans statsoverhode og andre religiøse maktbaser i samfunnet. Lovgivningen er basert på islamsk lov. Ordinære domstoler, revolusjonsdomstoler og flere særdomstoler har ulik jurisdiksjon. Domstolsvesenet kritiseres ofte på grunn av mangel på innsyn, mangel på rettssikkerhet, særlig i politiske saker og for bruk av dødsstraff.

INNHold

1. Innledning	6
2. Generelt om det iranske rettsvesenet	6
2.1 Rettsreform av 1994	7
2.2 Rettsreform av 2002	7
3. Innføring av islamsk lovgivning – konsekvenser	8
4. Domstoler	9
4.1 Den ordinære domstol	9
4.1.1 Ungdomsdomstol	10
4.1.2 Straffedomstol for provinsene	10
4.1.3 Pressedomstol	10
4.2 Revolusjonsdomstol	11
4.3 Militærdomstol	11
4.4 Administrativ domstol	11
4.5 Prestedomstol	11
4.6 Ankedomstol	12
4.7 Høyesterett	12
5. Mulighet for gjenopptakelse etter endelig dom	13
6. Omkostninger	14
7. Øvrige funksjoner	14
8. Lovgivning	15
8.1 Islamsk straffelov	15
8.1.1 Ta'zir	16
8.1.2 Qisas og diyeh	16
8.1.3 Hudud	16
8.1.4 Straff for å opprettholde samfunnsorden	17
8.2 Dom in absentia	17
8.3 Dobbelt straff	17
9. Rettssikkerhet	17
9.1 Generelt	17
9.2 Betydningen av domstol	19
9.3 Advokatstanden under hardt press	20

9.4	Dommeres skjønnsutøvelse og beviskrav.....	20
9.4.1	<i>Skjønnsutøvelse</i>	20
9.4.2	<i>Beviskrav</i>	21
10.	Bruk av dødsstraff	22
10.1	Prosedyrer.....	22
10.2	Bruk av og omfang av dødsstraff	23
11.	Referanser.....	24

1. INNLEDNING

Dette temanotatet er en oppdatert versjon av notatet "Det iranske domstolsvesenet", publisert av Landinfo 21. juli 2009. Notatet gir en generell redegjørelse for det iranske rettsvesen, domstoler, iransk-islamisk lovgivning og problemer og mangler knyttet til rettssikkerhet.

Temanotatet bygger på offentlige og ikke-offentlige kilder. De ikke-offentlige kildene er iranske, og opplysningene de gav norske utlendingsmyndigheter i 2007 og 2009 ble gitt under forutsetning av anonymitet.

2. GENERELT OM DET IRANSKE RETTSVESENET

Den shia-islamske republikken Iran bygger på den klassiske tredelingen av samfunnsmakt; den lovgivende, den utøvende og den dømmende makt. Over dette står imidlertid prinsippet om *velayat-e faqih*, som betyr "den rettslærdes rett til å styre"/"den rettslærdes formynderskap".¹ Øverste leder, *faqih*,² har myndighet til å utnevne og avsette alle ledere i rettsvesenet. Dette innebærer en motsetning og en eventuell åpen konflikt mellom teokratiet på den ene siden og republikken som baseres på folkeviljen gjennom valg på den andre siden.

Rettsvesenet er definert som uavhengig i grunnlovens artikkel 156 (Constitution 1979). I praksis er rettsvesenet en integrert del av maktapparatet og er under politisk og religiøs kontroll av Øverste leder og andre religiøse maktbaser som Vokterrådet (Guardian Council), Meklerrådet (Expediency Council), Øverste juridiske råd (Supreme Judiciary Council, omtales også som High Council of Justice) og andre innflytelsesrike shiamuslimske geistlige.

Det iranske rettsvesenet er basert på islamske prinsipper slik disse tolkes av Jafari-skolens jurister (mer om dette under punkt 8). Vokterrådet, som består av seks geistlige utpekt av Øverste leder og seks jurister utpekt av parlamentet (*Majlis*), overvåker og sørger for at all lovgivning i Iran er i samsvar med *sharia*, islamsk lov. Rådet har vetorett over alle lovforslag i parlamentet og avviser alle forslag som det mener er i strid med islamsk lov.

Meklerrådet mekler mellom parlamentet og Vokterrådet, og fungerer også som rådgivende organ for Øverste leder.

Tillegg til grunnloven i 1989 åpnet for etableringen av et øverste juridisk råd (Mir-Hosseini 2010, s. 347). Rådet består av lederen for Høyesterett (Chief Justice of the Supreme Court), den offentlige sjefsanklageren (State Prosecutor General, betegnes også som Chief Public Prosecutor, iransk form for riksadvokat), samt tre andre

¹ Guardianship of the jurist.

² Doktrinen om *velayat-e faqih* var Ayatollah Khomeinis sentrale begrep og teologiske begrunnelse for Den islamske republikken. I påvente av tilbakekomsten til sjiamuslimenes tolvte og "skjulte imam" skal samfunnet styres av en høyeste leder, en geistlig som er best kvalifisert til å tolke Guds vilje og islamsk lov. Det er en pågående debatt om tolkningen av prinsippet *velayat-e faqih*.

geistlige som alle må være shiamuslimske menn. Øverste juridiske råd forbereder blant annet nye lover som angår rettsvesenet, og fungerer som rådgiver ved utnevnelsen av nye dommere. Rådet har siden 1989 ført rettsvesenet i klart konservativ retning.

Lederen for rettsvesenet utpekes av Øverste leder. Lederen for rettsvesenet må være en *mujtahid*, dvs. en geistlig av høy rang som utpekes for fem år (Mir-Hosseini 2010, s. 349). Vedkommende utpeker lederen for Høyesterett og den offentlig sjefsanklageren (U.S. State Department 2011; FIDH 2009, s. 24-25; Hauser Global Law School Program 2006; Udlændingestyrelsen 2005, s. 4 -5).

2.1 RETTSREFORM AV 1994

I 1994 ble det vedtatt en rettsreform som skulle sørge for at domstolene ble mer tilpasset islamske prinsipper. Reformen skal ha vært et ønske fra ayatollah Ruhollah Khomeini, leder for den islamske revolusjonen i 1979 og hovedarkitekten bak Irans teokratiske, politiske system. Reformen gjaldt alle typer domstoler og medførte at sivil-, straffe- og familiedomstolen ble slått sammen til én ordinær offentlig domstol.

Med denne reformen ble også påtalemyndigheten nedlagt og den enkelte dommer fikk ansvar for etterforskning, tiltale og domsavsigelse (dommeren ble både etterforsker, aktor og dommer). En viktig funksjon av dommerens endrede stilling og kompetanse var at tilståelser kun fikk rettslig gyldighet når de ble fremført overfor en dommer.

2.2 RETTSREFORM AV 2002

Med lovendringen av 2002 ble det opprettet en felles påtalemyndighet for den ordinære domstolen og revolusjonsdomstolen (The Public and Revolutionary Prosecution Office). Ved småkriminalitet har domstolene fortsatt påtalekompetanse. Et felles riksadvokatembete (eller felles offentlig sjefsanklager) for hele landet ble opprettet. Hver provins fikk en statsadvokat (Public Prosecutor) med assistenter.³

Reformen innebar også at dommere i den ordinære domstolen som tidligere hadde dømt både i sivil- og straffesaker, heretter skulle spesialisere seg og dømme på ett av disse områdene. Rettsreformen ble implementert over hele Iran i 2003 (Utlendingsnemnda 2004).

³ Iran er administrativt delt inn i 30 provinser.

3. INNFØRING AV ISLAMSK LOVGIVNING – KONSEKVENSER

Etter revolusjonen i 1979 ble lovgivning som ble ansett for å være i strid med islam, erklært ugyldig og erstattet med shia-islamisk sivil-, familie- og strafferett. Grunnlovens artikkel 4 fastslår at all lovgivning skal være basert på islamske prinsipper:

All civil, penal financial, economic, administrative, cultural, military, political, and other laws and regulations must be based on Islamic criteria. This principle applies absolutely and generally to all articles of the Constitution as well as to all other laws and regulations, and the fuqaha' of the Guardian Council are judges in this matter (Constitution 1979).

Det betyr at prinsippet om likhet for loven ikke gjelder i Iran. Innføring av islamsk lovgivning medførte en innskrenkning av kvinners og barns rettigheter, og med dette ble ulikhet for loven basert på kjønn og religiøs tilhørighet satt i system.

Kvinner er systematisk diskriminert i forhold til menn i ekteskapet og ved skilsmisse, barnefordeling og arveoppgjør (UN Commission on Human Rights 2006). Kvinner er også diskriminert i forhold til menn på noen områder i straffeloven. Dette gjelder ved fastsettelse av kriminell lavalder, ved vitnemål (en kvinnes vitnemål er verd halvparten av en manns), ved utbetaling av blodpenger (en kvinne er verd halvparten av en mann) og ved drap på egne barn, hvor en far slipper med bot og betaling av blodpenger, mens en mor må sone fengselsstraff (Kvinnelig iransk advokat, intervju i Teheran november 2007).

Innføringen av islamsk lovgivning fikk også konsekvenser for barns rettsstilling. Myndighetsalderen på 18 år for begge kjønn ble opphevet og erstattet med islamsk modenhetsalder (maturity age). Ifølge islamsk lov er jenter myndige i religiøs-rettslig forstand når de er ni (måne)år og gutter når de er 15 (måne)år.⁴ Religiøs myndighetsalder og kriminell lavalder er sammenfallende, ifølge iransk lov. I prinsippet er barn da voksne i juridisk forstand, og kan både gifte seg og stilles til ansvar for straffbare handlinger (Daraeizadeh 2010, s. 3).⁵

⁴ Måneåret er kortere enn det gregorianske solåret. Barna er derfor ”modne” (*bulugh*) før de fyller henholdsvis ni og 15 år.

⁵ Myndighetsalder er ellers et uavklart spørsmål innen iransk rett. En iransk borger er ikke myndig i økonomisk forstand før vedkommende fyller 18 år. Det er ikke tillatt med arbeidstakere under 15 år, unntatt i særlige tilfeller. For arbeidstakere mellom 15 og 18 år gjelder spesielle restriksjoner. Stemmerettsalderen er 16 år. En lovendring i 2002 hevet ekteskapsalderen for jenter til 13 år. En jente mellom 9 og 13 år kan likevel gifte seg hvis domstolen gir tillatelse til ekteskap.

Aksepterte ikke-muslimske minoriteter som kristne, jøder og zoroastere kan, innenfor de rammene iransk lov setter, praktisere sin religion og avgjøre privatrettslige forhold som ekteskap, skilsmisse, barnefordeling og arv etter egen religiøs familieavgivning.⁶ Det fremgår av grunnlovens artikkel 13:

Zoroastrian, Jewish, and Christian Iranians are the only recognized religious minorities, who, within the limits of the law, are free to perform their religious rites and ceremonies, and to act according to their own canon in matters of personal affairs and religious education (Constitution 1979).

I praksis blir ikke-muslimer systematisk diskriminert i forhold til muslimer ved ansettelse i offentlig sektor. Og i en privatrettslig konflikt med en muslim vil en ikke-muslim være den svake part fordi iransk lov favoriserer muslimer. Det gjelder spesielt i forbindelse med arv og erstatningssaker hvor en muslim vil bli begunstiget fremfor en ikke-muslim. Andre eksempler er at en ikke-muslimsk mann ikke kan gifte seg med en muslimsk kvinne, og at en ikke-muslimsk kvinne etter loven automatisk blir regnet som muslim når hun gifter seg med en muslimsk iransk mann. Innenfor strafferetten vil en ikke-muslimsk mann som har sex med en ugift muslimsk kvinne kunne bli ilagt dødsstraff, mens en muslimsk mann i en tilsvarende situasjon vil få piskestraff.

4. DOMSTOLER

Domstolssystemet er oppbygd etter tre-instans-prinsippet, med en domstol i førsteinstans som behandler sivile saker og straffesaker, en anke-domstol og en høyesterett. Alle saker skal behandles i minst to rettsinstanser. De alvorligste straffene, spesielt dødsstraff, skal alltid stadfestes av Høyesterett før iverksettelse (Den norske ambassaden i Teheran, e-post april 2010).

Iranske domstoler administreres etter det samme regelverket over hele landet. Straffbare forhold behandles av lokale domstoler i den provinsen forholdene ble begått (Iransk advokat, intervju i Teheran november 2007).

Iranske domstoler administreres av både sivile og geistlige dommere. Alle dommere er menn. Kvinnelige jurister arbeider som rådgivere og tilretteleggere i domstoler og hos påtalemyndigheten, men ikke som utøvende dommere.⁷

4.1 DEN ORDINÆRE DOMSTOL

Den ordinære domstolen (Public Court) er delt opp i seksjoner for familierett, andre typer sivile saker og straffesaker. Hver seksjon er delt opp i flere underavdelinger. Saker i første instans blir behandlet av én dommer. Alle avgjørelser fra den ordinære domstolen kan påklages til anke-domstolen.

⁶ Disse rettighetene gjelder ikke bahai, Irans største ikke-muslimske minoritet, som er forbudt.

⁷ Se for eksempel United Nations Commission on Human Rights 2006, s. 7.

I tillegg til straffbare handlinger (som ikke hører inn under revolusjonsdomstolen) faller for eksempel kritikk av iranske myndigheter, fornærmelse mot Presidenten eller muslimske geistlige (med unntak av revolusjonens grunnlegger ayatollah Khomeini og Øverste leder, se punkt 4.3), bruk av alkohol, utroskap og andre seksuelle forbrytelser, apostasi og blasfemi, ordensforstyrrelser på offentlig sted, ulovlig grensepassering og forfalsking av offentlige dokumenter inn under den ordinære domstolens jurisdiksjon.

4.1.1 Ungdomsdomstol

Ungdomsdomstolen (Juvenile Criminal Court) er en del av den ordinære domstolen. Den behandler straffesaker vedrørende ungdom under 18 år.

I Teheran har ungdomsdomstolen en egen rettsbygning med egne dommere. I resten av landet er domstolen fysisk plassert sammen med, og bruker samme dommere som den ordinære domstolen. Reglene for hvordan ungdomsforbrytere skal behandles (mildere straff og evt. rehabiliteringssenter), gjelder for hele landet. Praktiseringen av regelverket kan imidlertid variere. Det kan skyldes mangel på erfaring og kunnskap hos dommere, mangel på fasiliteter beregnet for ungdom og regionale forskjeller. Det skal være rehabiliteringssentre i alle provinser og i store byer, men det mangler i mindre byer og rurale områder. I disse delene av landet risikerer ungdomsforbrytere å bli sendt i ordinært fengsel (Iransk advokat, intervju i Teheran januar 2009).

Regler om mildere straff for ungdom under 18 år gjelder ikke ved for eksempel drap eller voldtekt. Loven om gjengjeldelse eller blodpenger gjelder for eksempel for alle gutter over 15 år, noe som i praksis betyr at en rekke unge gutter har blitt henrettet for drap de begikk før de fylte 18 år (mer om dette under punkt 3).

4.1.2 Straffedomstol for provinsene

Straffedomstolen for provinsene hører inn under den ordinære domstolen og ble innført i 2006. Domstolen finnes i alle provinshovedsteder og behandler alvorlige straffesaker hvor den tiltalte risikerer dødsstraff eller fengsel i ti år eller mer. Alle saker blir behandlet av et kollegium med fem dommere.⁸

4.1.3 Pressedomstol

Pressedomstolen (Press Court) er ingen selvstendig særdomstol, men en avdeling innenfor den ordinære domstolen. Domstolen holder til i Teheran og har to avdelinger. Det er ingen forskjell på de to avdelingene.

Pressedomstolen har myndighet til å behandle presserelaterte saker hvor det på forhånd er gitt autorisasjon eller lisens til drift av iranske myndigheter.

Myndighetene har tidligere brukt pressedomstolen til å stenge aviser, tidsskrifter og nettsider. Domstolen har også dømt personer som myndighetene mener har brutt

⁸ Se for eksempel Amnesty International 2007, pkt. 4.2 om bruken av denne straffedomstolen i provinsen Sistan-Baluchistan.

vilkårene for lisens til å utgi skriftlig materiale. I praksis har redaktører, journalister, forleggere og forfattere risikert å bli stilt for pressedomstolen.⁹

Pressedomstolen er den eneste iranske domstol med jury. Jurymedlemmene utpekes av rettsvesenet og tjenestegjør i to år. Juryens oppgave er å avgjøre skyldspørsmålet, dvs. om det foreligger en (politisk) forbrytelse eller ikke.

Saker i pressedomstolen avgjøres av en dommer. Juryen er ikke med på å fastsette straffen, men kan før domsavsigelse be dommeren om å utstede en mild dom basert på individuelle omstendigheter.

4.2 REVOLUSJONSDOMSTOL

Den islamske revolusjonsdomstolen (Islamic Revolutionary Court) ble opprettet i 1979. Revolusjonsdomstoler finnes i alle provinser og store byer samt grensebyer (Utlendingsnemnda 2005).

Revolusjonsdomstolen behandler saker som gjelder statens indre og ytre sikkerhet, grove økonomiske forbrytelser og plyndring av offentlige midler, "forbrytelser mot Gud", fornærmelser mot ayatollah Khomeini og Øverste leder, terrorisme, spionasje, smugling, narkotikaforbrytelser, drap og drapsforsøk på myndighetspersoner.

Saker for revolusjonsdomstolen behandles av én dommer. Ved svært kompliserte saker, eller hvis dommeren ber om det, kan domstolen settes med flere dommere.

4.3 MILITÆRDOMSTOL

Militærdomstolen (Military Court) behandler saker mot personer ansatt i det militære, politiet, gendarmeriet og revolusjongarden, og som er anklaget for å ha brutt militære lover eller på annen måte kompromittert nasjonens sikkerhet.

4.4 ADMINISTRATIV DOMSTOL

Den administrative domstolen (Court of Administrative Justice) er en selvstendig domstol (ikke en del av den ordinære domstolen). Domstolen avgjør hvorvidt avgjørelser tatt av lokale myndigheter i administrative saker er i henhold til lovverket eller ikke.

En lovendring i 2006 medførte at en avgjørelse i den administrative domstolen er endelig. Før lovendringen hadde den tapende part ubegrenset mulighet til å føre saken videre i det ordinære domstolsvesenet, og det kunne gå mange år før endelig avgjørelse forelå.

Saker avgjøres av en dommer. Parter kan la seg representere ved advokat.

4.5 PRESTEDOMSTOL

Prestedomstolen (Special Clerical Court) er en spesialdomstol som ble opprettet av ayatollah Khomeini i 1987. Domstolen er ikke hjemlet i grunnloven. Den opererer utenfor det etablerte rettsvesenet og er direkte underlagt Øverste leder. Prestedomstolens legitimitet er derfor omstridt i juridiske og religiøse miljøer i Iran.

⁹ Hvis journalister, redaktører eller forleggere blir anklaget for å utgjøre en trussel mot Irans nasjonale sikkerhet, blir de stilt for revolusjonsdomstolen.

Domstolen etterforsker og dømmer i saker mot geistlige som er anklaget for korrupsjon eller for å ha opptrådt på en måte som anses som uforenelig med deres status som geistlig. Domstolen har kompetanse til fradømmelse av stilling og til å idømme husarrest, fengsel og dødsstraff. Dommer i prestedomstolen kan ikke ankes. Dømte kan imidlertid søke lederen for rettsvesenet om benådning.

Amerikanske myndigheter opplyste i sin menneskerettighetsrapport for 2009 følgende om prestedomstolen:

Opposition groups continued to question the legitimacy of the special clerical court system. The court is headed by a scholar in Islamic law and is capable of ruling on legal matters through independent interpretation of Islamic legal sources. Clerical courts, which investigate alleged offenses and crimes by clerics and which the supreme leader directly oversees, are not provided for in the constitution, and they operated outside the domain of the judiciary. According to a 2007 AI report, defendants could be represented only by court-nominated clerics who are not required to be qualified lawyers. According to the AI report, in some cases a defendant was unable to find a cleric willing to act as defense counsel and was tried without legal representation. Critics alleged that clerical courts were used to prosecute clerics for expressing controversial ideas and for participating in activities outside the sphere of religion, such as journalism or reformist political activities (U.S. State Department 2010).

4.6 ANKEDOMSTOL

Det er felles anke-domstol (Court of Appeal) for den ordinære domstolen og revolusjonsdomstolen. Anke-domstoler finnes i hver provinshovedstad.

Anke-domstolen er delt inn i tre avdelinger etter sakstype; én for familie- og annen sivilrett, én for straffesaker og én for økonomiske saker. Ankesaker blir behandlet av et kollegium med tre dommere.

Alle dommer avsagt i første instans (bortsett fra de avsagt i prestedomstolen og den administrative domstolen) kan ankes til anke-domstolen. Ankefristen er 20 dager.

4.7 HØYESTERETT

Høyesterett (Supreme Court) er landets høyeste domstol. Høyesterett skal vurdere lovtolkningen i lavere domstoler og påse en enhetlig behandling innen rettsvesenet (Den norske ambassaden i Teheran, e-post april 2010). Lederen for Høyesterett må være islamsk jurist og utpekes for en femårsperiode av lederen for rettsvesenet i samråd med Øverste leder (Mir-Hosseini 2010, s. 350).

Høyesterett vurderer om behandlingen er i samsvar med loven og om gjeldende prosedyrer har blitt fulgt. Hvis Høyesterett finner at en avgjørelse er feil, sendes saken tilbake til anke-domstolen, men til en annen avdeling enn den som først behandlet saken. Hvis Høyesterett finner at feil domstol har behandlet saken, sendes saken tilbake til rett domstol for ny førsteinstans behandling.

I 2006 ga lederen for rettsvesenet Høyesterett autorisasjon til å vurdere alle typer saker som er avgjort av ankedomstolen. Høyesterett fikk med andre ord utvidet sin formelle kompetanse.

Det meste av Høyesteretts virksomhet foregår i Teheran. Øvrig virksomhet foregår i viktige provinshovedsteder som Mashhad og Isfahan.

Høyesterett er administrativt inndelt i 50 rettsavdelinger. Hver avdeling består av fem høyesterettsdommere, hvorav én er leder (presiding judge). Både sivile jurister og geistlige arbeider som høyesterettsdommere.

Ankefristen til Høyesterett er 30 dager.

Alle typer familiesaker, alvorlige straffesaker og *hudud*-saker (mer om dette under punkt 8.1.3) kan ankes inn for Høyesterett. Alle dødsdommer skal godkjennes av Høyesterett før straffefullbyrdelse.

Vanligvis er det fem dommere som avgjør en sak i Høyesterett.

Høyesterett kommer sammen i plenum når det foreligger motstridende avgjørelser fra lavere domstoler og det er nødvendig med en prinsippavgjørelse.

Høyesterett i plenum vil si 50 dommere, dvs. lederne (presiding judges) for de 50 rettsavdelingene som utgjør Høyesterett.

Prinsippavgjørelser som fattes av Høyesterett i plenum er bindende for lavere domstoler og har samme vekt som lover vedtatt i parlamentet.

Vokterrådet kan ikke sette til side prinsippavgjørelser fra Høyesterett i plenum (Iranske advokater, intervjuer i Teheran november 2007).

Skriftlige dommer fra Høyesterett blir ikke offentliggjort. En part og vedkommendes advokat kan få lese en eventuell skriftlig dom, men dommen utleveres ikke. Hvis Høyesterett godkjenner en dom, utstedes ingen skriftlig dom og parten underrettes muntlig. Saken går deretter til straffefullbyrdelse (Iransk advokat, intervju i Teheran november 2007).

5. MULIGHET FOR GJENOPPTAKELSE ETTER ENDELIG DOM

Rettsvesenet har en avdeling som på engelsk kalles "The Board of Monitoring and Follow Up at the Judiciary". Avdelingen, som fungerer som juridisk råd eller nemnd (judicial review panel), er underlagt lederen for rettsvesenet.

Hvis sjefsanklageren for hele landet (riksadvokaten) mener en endelig dom strider mot loven og religiøse prinsipper, kan han sende den til lederen for rettsvesenet for vurdering. Lederen er den som har mandat til å beordre revurdering av en endelig dom.

Før avgjørelsen tas vil rådet vurdere saken og de feil som eventuelt har blitt begått. Rådet skriver en rapport med en anbefaling til lederen for rettsvesenet. Hvis avgjørelsen innebærer ny rettsbehandling blir saken sendt tilbake til domstolen, men til en annen avdeling enn den som først behandlet saken.

I rådet sitter både jurister og geistlige, som angivelig har høyere kompetanse enn mange dommere i de ordinære domstolene. Både straffesaker og sivile saker kan prøves på denne måten. Fristen for å be om revurdering er 30 dager etter endelig dom. Vurderingen i rådet er gratis (Iransk advokat, intervju i Teheran januar 2009).

6. OMKOSTNINGER

Iranske borgere må etter loven ha rettsoppnevnt advokat i straffesaker. Hvis vedkommende ikke har egne midler, vil advokatforeningen utnevne et av sine medlemmer til å representere vedkommende.

En straffedømt må betale en liten avgift når en fallende dom ankes til ankesdomstolen.

Det er ikke krav om advokat i familiesaker. I andre typer sivile saker må iranske borgere la seg representere ved advokat.

Hver rettsbygning har en avdeling som yter gratis juridisk rådgivning (Iransk advokat, intervju i Teheran januar 2009).

7. ØVRIGE FUNKSJONER

Rettsvesenet har en menneskerettsavdeling. Avdelingens oppgave er å koordinere iranske myndigheters menneskerettspolitik.

Det finnes en disiplinærnemnd (Judges Disciplinary Court) som behandler saker knyttet til dommers embetsførsel, for eksempel maktmisbruk eller brudd på andre etiske regler. Straffbare handlinger som for eksempel korrupsjon behandles ikke av nemnden, men av domstolene.

Rettsvesenet har også et statlig inspeksjonskontor (State Inspection Organization) som overvåker at alle ansatte opptrer i henhold til gjeldende regelverk.

Rettsvesenet har en offisiell talsperson, utnevnt av lederen. Talsmannen har vanlige talsmannsoppgaver (Iransk advokat, intervju i Teheran 2007; Representant for menneskerettsavdelingen i det iranske rettsvesenet, intervju i Teheran 2007).

8. LOVGIVNING

Den offisielle lovskolen i Iran er den *jafarittiske* lovskole (eller *Jafari-skolen*), den shia-islamske lovskolen oppkalt etter den sjette imam Ja'far al-Sadiq.

Iranske dommere baserer sine avgjørelser på kodifisert lov, på tradisjonell *sharia* og ulike *fatwa*, dvs. juridiske betenkninger fra shiamuslimske rettslærde som svar på spørsmål fra en privatperson eller en dommer. Slike fatwaer brukes både i domstolene og på universitetene og anses som rettskilde med samme vekt som lov. Et eksempel er ayatollah Khomeinis juridiske utlegninger i "Tahrir al-Wasila" som har hatt innflytelse på en rekke bestemmelser i straffeloven og regnes som en absolutt autoritet når det gjelder å løse juridiske problemer (Tellenbach 2011, s. 324). Ifølge grunnlovens artikkel 167 skal en dommer anvende *sharia* når annen lovgivning (for eksempel straffeloven) ikke inneholder tilstrekkelig bestemmelser for å kunne avsi dom:

The judge is bound to endeavor to judge each case on the basis of the codified law. In case of the absence of any such law, he has to deliver his judgment on the basis of authoritative Islamic sources and authentic fatwa. He, on the pretext of the silence of or deficiency of law in the matter, or its brevity or contradictory nature, cannot refrain from admitting and examining cases and delivering his judgment (Constitution 1979).

8.1 ISLAMSK STRAFFELOV

Iransk straffelov og rettskultur generelt er basert på tradisjonell islamsk oppfatning av forbrytelse og straff. Rettsvesenet definerer i høy grad rammebetingelsene for republikkens rettsoppfatning og rettspraksis.

Straffeloven regner med *fem kategorier* straffer: *hadd* (flertall: *hudud*), *qisas*, *diyeh*, *ta'zir* (flertall: *ta'zirat*) og straff som staten ilegger for å opprettholde samfunnsorden (Tellenbach 2011, s. 337-338; FIDH 2009, s. 10; Amnesty International 2008a, s. 3).

Iransk strafferett gir *tre grunner* for å straffe lovbrudd: 1) Straffen skal virke *avskrekkende* både for forbryter og samfunnet, 2) straffen kan fungere som gjengjeldelse, dvs. yte rettferdighet overfor offeret og samfunnet og 3) straffen skal fungere som *rehabilitering*, dvs. hjelpe til å integrere den skyldige i samfunnet (Tellenbach 2011, s. 326).

Iransk strafferett klassifiserer forbrytelser/lovbrudd i *fire kategorier*: 1) Forbrytelser som straffes med *hadd*, 2) forbrytelser som straffes med *qisas*, 3) forbrytelser som straffes med *ta'zir* og 4) forbrytelser som straffes med *diyeh* (Tellenbach 2011, s. 321).

8.1.1 Ta'zir

En *ta'zir*-forbrytelse hører inn under den alminnelige straffeloven hvor forbrytelse og straff ikke er direkte definert av islamsk lov. Slike saker dømmes ut fra dommerens skjønnsmessige vurdering og kunnskap om saken. Straff kan innebære fengsel, pisking, bøter eller dødsstraff (FIDH 2009, s. 10).

8.1.2 Qisas og diyeh

Loven om gjengjeldelse (*qisas*) eller blodpenger (*diyeh*) gjør straffen for drap, voldtekt og alvorlige legemsbeskadigelse til en sak mellom gjerningsperson og offerets familie eller offeret selv (Moaveni 2011). Ved drap gir loven offerets familie, dvs. foreldre, barn og ektefelle rett til å velge gjengjeldelse eller blodpenger av gjerningspersonen (Landinfo 2006). Offerets familie kan kreve at morderen henrettes eller velge å tilgi morderen og isteden be om utbetaling av blodpenger.

I loven er det et skille mellom saker hvor straffeutmålingen er dødsdom eller *qisas*. Fordi drap anses for å være en sak mellom gjerningspersonen og offerets familie, er statens rolle å legge til rette for etterforskning, rettssak og at etterfølgende straff skal skje i organiserte former. *Qisas* tolkes derfor som en straff ilagt av offerets familie, i motsetning til en dødsdom som er ilagt av staten. Staten blir normalt en part i drapssaker bare hvis den skyldige har krenket staten (for eksempel drept offentlig tjenestemann), eller hvis drap og overgrep har en særdeles skjerpene karakter.

8.1.3 Hudud

Hudud-forbrytelser omfatter tyveri, opprør og landeveisrøveri, utukt, falsk anklage om utukt, drikking av alkohol og frafall fra islam (Tellenbach 2011, s. 321; Rian og Eidhamar 2005, s. 175; Warberg 1993, s. 264; Knut S. Vikør, s. 260-263).¹⁰ *Hudud*-forbrytelser regulerer først og fremst forbrytelser mot islam. Noe forenklet kan man si at ved *hudud*-forbrytelser er det Gud selv og ikke samfunnet som er krenket. Straffene er derfor bestemt av Gud og konkret beskrevet i Koranen, den viktigste rettskilden i islamsk lov.¹¹ *Hudud*-forbrytelser beskrives også i profeten Muhammeds *sunna*, dvs. overleveringer om Profetens ord og gjerninger, den nest viktigste rettskilden i islamsk lov. Straffene (kroppslige avstraffelsesmetoder som pisking, henrettelse eller amputering av lemmer) kan med andre ord ikke endres eller reduseres av en dommer, men må fullføres hvis vilkårene først er oppfylt. Av den grunn, og på grunn av straffenes karakter, gjelder spesielle beviskrav som også er beskrevet i Koranen og Profetens *sunna*.

¹⁰ Frafall fra islam (apostasi) er ikke nevnt i iransk straffelov, men regulert av tradisjonell islamsk lovgivning.

¹¹ Apostasi blir fordømt i Koranen, men foreskriver ikke en bestemt straff. Dødsstraff ved steining er heller ikke fastsatt i Koranen.

8.1.4 Straff for å opprettholde samfunnsorden

Straff som idømmes for å opprettholde samfunnsorden (*mujazat-e bazarande*, ”deterrent punishment”) ble innført i 1991. Straffene ilegges av staten og kan innebære fengsel, bøter, tap av retten til å drive forretningsdrift, tap av sosiale rettigheter, eksil eller annen type straff (Tellenbach 2011, s. 338; FIDH 2009, s. 10).

8.2 DOM IN ABSENTIA

Iransk straffeprosesslov åpner for domfellelse in absentia. Alle typer straffbare handlinger bortsett fra *hudud*-forbrytelser kan dømmes in absentia hvis den tiltalte eller vedkommendes fullmektig ikke møter i domstolen, svarer på innkallinger eller presenterer noe form for tilsvaret eller forsvar. *Hudud*-forbrytelser kan bare dømmes in absentia dersom det er snakk om å frifinne den tiltalte (Den norske ambassaden i Teheran, e-poster 2011; Iransk advokat, intervju i Teheran november 2007; Public Courts & Revolutionary Tribunals 1999, art. 217).¹²

8.3 DOBBELT STRAFF

Prinsippet om at en person ikke skal kunne dømmes to ganger for samme straffbare handling gjelder i Iran, men med to viktige unntak. Saker som gjelder nasjonal sikkerhet vil alltid kunne prøves av en iransk domstol selv om vedkommende er dømt og har sonet forholdet i utlandet. I drapssaker der gjerningsperson og offer er iranske borgere gjelder iransk lov selv om drapet ble begått, pådømt og sonet i utlandet (mer om dette under punkt 8.1.2). Hvis drapsofferet har familie i Iran (dvs. foreldre, barn eller ektefelle) kan disse likevel kreve straff i form av gjengjeldelse eller blodpenger hvis gjerningspersonen kommer tilbake til Iran etter sonet straff (Iransk advokat, intervju i Teheran november 2007).

9. RETTSSIKKERHET

9.1 GENERELT

Iran lever ikke opp til internasjonale krav til en rettsstat. Fravær av demokrati, manglende respekt for internasjonale menneskerettighetsforpliktelser, politisk styrte rettsprosesser, islamsk lovgivning og straffemetoder samt strenge sosiale levereregler gjør at personvern og samfunnsvern ikke holder samme standard som i vestlige, sekulære demokratier.

The International Bar Association’s Human Rights Institute gjennomførte en reise til Iran i 2007. I den etterfølgende rapporten om rettssikkerhet ble blant annet det følgende pekt på som problematiske og mangelfulle trekk ved rettsvesenet i forhold til kravene i internasjonal lov og rett: stor saksportefølge og lang behandlingstid i domstolene, mangel på offentlige og adekvate rettshjelpordninger, mangel på

¹² Se Landinfo (2011, 31. mai). *Iran: Dom in absentia*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra http://www.landinfo.no/asset/1643/1/1643_1.pdf [lastet ned 8. juni 2011]

advokater på landsbasis samt manglende implementering av gjeldende juridiske rettigheter (International Bar Association 2007).

Amnesty International har også pekt på kritikkverdige forhold innen rettsvesenet. I en rapport fra 2008 belyser organisasjonen bl.a. mangel på advokatbistand for den kurdiske minoriteten i landet:

One of the key safeguards for a fair trial, enshrined in international law, is a defendant's right to a lawyer at all stages of the judicial process. In Iran, defendants only have the right to a lawyer after investigations have been completed and formal charges lodged. This results in prolonged periods of incommunicado detention as well as interrogation without the presence of a lawyer, both of which facilitate the use of torture or other ill-treatment to obtain confessions (Amnesty International 2008).

Iran har en sterk sentraltmakt med kontroll over rettsvesenet. Lovverket stiller krav til prosedyrer, bevis og vitneførsel, og straffeprosessloven garanterer individet grunnleggende rettigheter og beskyttelse. Praksis viser imidlertid at iranske myndigheter i mange saker verken respekterer nasjonal eller internasjonal lov og standard vedrørende prosessuelle regler og rettsikkerhet. Myndighetene er ikke bundet av reglene de selv har innført, og fraviker dem hvis og når det er formålstjenlig. Det gjelder særlig i politisk relaterte saker, men også i straffesaker av mer sosiokulturell karakter hvor opprettholdelse av religiøse verdier og offentlig moral anses som viktig. Ofte gjelder dette saker knyttet til drap (for eksempel henrettelse av mindreårige), kvinner dømt for drap (for eksempel på voldelige ektemenn), utroskapsaker og ofre (særlig kvinner) for voldtekt eller annen form for seksuelt misbruk.

Amerikanske myndigheter har pekt på hvordan iranske myndigheter bruker vage bestemmelser i straffeloven for å ramme politiske opposisjonelle. I sin menneskerettsrapport for 2010 skriver de:

The government often charged individuals with vague crimes such as "antirevolutionary behavior," "moral corruption," "siding with global arrogance," moharebeh, and "crimes against Islam." Prosecutors imposed strict penalties on government critics for minor violations (U.S. State Department 2011).

Flere andre forhold bidrar også til å svekke rettsikkerheten. Rettsvesenet er for det første preget av en generell mangel på innsyn. Rettspraksis anses heller ikke som rettskilde, og er ikke tilgjengelig for allmennheten slik tilfelle er i vestlige demokratier. Offisiell og etterprøvbar statistikk over hvor mange saker rettsvesenet behandler totalt per år er ikke gjort tilgjengelig av iranske myndigheter. Det finnes heller ikke statistikk over antall dommere, hvor mange som har juridisk utdanning fra universitet eller hvor mange som er geistlige med utdanning fra teologiske læresteder. Antakelser om dommeres bakgrunn varierer, for eksempel hevdet en embetsmann innen rettsvesenet overfor den danske Udlændingestyrelsen i 2005 (s. 5) at ca. 90 % av dommerne hadde juridikum fra universitet og at 10 % hadde teologisk utdanning. To iranske advokater som uttalte seg i samme rapport mente at ca. 40 % av dommere som behandler sivile saker hadde teologisk bakgrunn. En iransk advokat derimot har i samtaler med Landinfo (januar 2009) anslått at ca. 20 % av dommerne er geistlige, de øvrige er sivile og utdannet ved universitet.

Korrupsjon og nepotisme er et problem, det skal særlig gjelde i lavere domstoler. Mulighet til bestikkelser vil imidlertid være avhengig av sakens karakter,¹³ den enkeltes sosiale posisjon og personlige kontakter, samt økonomisk evne til å betale eller bidra med andre motytelser (dette gjelder overalt i det iranske samfunnet, ikke bare i domstolene).

Det er sannsynligvis også regionale forskjeller hva angår maktutøvelse og fortolkning av lovverket. Iran er et stort, mangfoldig og motsetningsfylt land med mer enn 70 millioner innbyggere og en befolkning med ulik etnisk, religiøs og sosiokulturell bakgrunn. Lokale og regionale forhold kan således ha betydning for rettsprosess og straffeutmåling.

Maktkamp innenfor rettsvesenet mellom de som ønsker reformer og de som ønsker en mer ortodoks tolkning av lovverket og forsvar av den islamske republikken på det grunnlaget, skal spille en viktig rolle. Ifølge iranske advokater som Landinfo har vært i kontakt med, har signaler og føringer fra lederen for rettsvesenet stor betydning for gjennomføring av antallet henrettelser, omfanget av offentlige henrettelser, bruken av kroppslige avstraffelsesmetoder og straffeutmålingen i politiske rettsprosesser.

9.2 BETYDNINGEN AV DOMSTOL

Hva slags straffesak det er snakk om og hvilken domstol som behandler den har, generelt sett, betydning for enkeltmennesket. Politisk styrte rettssaker følger i mindre grad reglene om prosedyre og rettssikkerhet enn saker som går for den ordinære domstolen. I revolusjonsdomstolen er rettsprosessene preget av stor vilkårlighet og ellers svært kritikkverdige. Det viktigste for dommere som administrerer slike saker er å være lojale mot og utøve myndighetens politikk (Daraeizadeh 2010, s. 5). Brudd på rettssikkerhetsprinsipper omfatter blant annet vilkårlig frihetsberøvelse, langvarig varetekt uten dom, langvarig isolasjon, utstrakt bruk av mishandling og tortur, brudd på retten til advokatbistand, tvungne tilståelser, at tiltalte hindres i å anke dommen inn for en høyere rettsinstans og ulovlige og politisk motiverte masserettssaker (UK Foreign and Commonwealth Office 2011; UN Human Rights Council 2011, s. 13-14; Amnesty International 2010; RFE/RL 2010).

Men brudd på straffeprosesslov og rettssikkerhetsgarantier skjer også i den vanlige domstolen, blant annet i drapssaker og i saker som omhandler seksuelle forbrytelser. Noen av disse sakene er høyt profilerte og kjent internasjonalt (HRW 2010). Ifølge en iransk advokat som Landinfo snakket med i 2009 gjelder formelt sett de samme rettsprosedyrer for revolusjonsdomstolen som for den ordinære domstolen. Men atmosfæren i revolusjonsdomstolen er annerledes enn i den vanlige domstolen på grunn av alvorlighetsgraden i sakene som føres og fordi straffene ofte er svært strenge; dødsstraff, livsvarig eller lange fengselsstraffer.

¹³ Iranske domstoler dømmer myndighetspersoner. Det gjelder særlig hvis islam anses som krenket, ved seksuelle forbrytelser, hvis det stilles spørsmål ved den islamske republikkens legitimitet og ved korrupsjonssaker knyttet til offentlige midler.

9.3 ADVOKATSTANDEN UNDER HARDT PRESS

Den iranske advokatstanden er under hardt press fra landets myndigheter. Presset har særlig blitt intensivert etter det omstridte presidentvalget i juni 2009. Det er særlig advokater som påtar seg vanskelige saker knyttet til politisk aktivitet eller menneskerettigheter for revolusjonsdomstolen som er utsatt. Advokater utestenges fra rettslokaler under rettsforhandlingene til sine klienter, nektes innsyn i klientenes saksmapper og nektes adgang til klientene i fengsel. I tillegg kommer angrep på advokatenes egen sikkerhet, herunder innkalling til avhør, ransakelse av kontorer og regelrette trusler. En rekke advokater har siden juni 2009 blitt arrestert eller tvunget i eksil. I tillegg til å være en trussel mot advokatenes personlige sikkerhet, er praksisen også en alvorlig trussel mot retten til juridisk bistand, da konsekvensen er at en rekke advokater ikke ønsker å påta seg disse sakene.

I tillegg forsøker myndighetene å fjerne advokatforeningens uavhengighet. Et forslag om å endre forskriften slik at advokatforeningen heretter blir underlagt rettsvesenet er til behandling i det iranske parlamentet. I tillegg benytter domstolene den allerede eksisterende forskriftsteksten til å ekskludere alle advokater som har profilert seg i politiske saker eller menneskerettssaker fra valg til advokatforeningens styre. Dette omfatter en rekke advokater som tidligere har hatt sentrale verv i foreningen (UK Foreign and Commonwealth Office 2011; Den norske ambassaden i Teheran, e-poster 2011).

9.4 DOMMERES SKJØNNSUTØVELSE OG BEVISKRAV

9.4.1 Skjønnsutøvelse

I et islamsk rettssystem har dommere, generelt sett, svært vide fullmakter. Det gjelder også i det iranske rettsvesenet. Dommere har en selvstendig stilling og vide fullmakter ved lovtolkning, bevisvurdering og straffeutmåling. Det medfører mindre konsistens i rettspraksis og lovanvendelse og dermed lavere grad av forutsigbarhet enn man er vant med fra domstoler i vestlige, sekulære demokratier.

Hva som ligger i “dommerens egen viten” (knowledge of the judge) og personlige skjønnsutøvelse er vanskelig å konkretisere nærmere. Iranske advokater som Landinfo har vært i kontakt med, har opplyst at en dommers kulturelle bakgrunn, hvorvidt han har teologisk utdanning eller utdanning fra universitet og hvordan han personlig vurderer de klassiske religiøse tekstene og fatwaer fra religiøse autoriteter, har betydning for skjønnsutøvelsen. I shia-islamsk rett, som i all annen islamsk rett, er det betydelige rom for dissens og uenighet om hva som er korrekt fortolkning av lovtekst og kilder. Graden av lojalitet til myndighetene og det generelle politiske klimaet har også betydning for skjønnet dommere utøver. Det gjelder i politiske saker, i familiesaker og saker med sosialt tilsnitt. Hvorvidt domstolen befinner seg i rurale eller urbane områder, dommerens generelle kompetanse, viljen til å ta imot bestikkelser og hva slags sak det dreier seg om, er også forhold av betydning for lovanvendelse og skjønnsutøvelse.

9.4.2 Beviskrav

I de aller fleste straffesaker som føres for iranske domstoler er det fri bevisbedømmelse. Det samme gjelder i sivile saker, inkludert familiesaker. Unntaket

fra regelen gjelder for *hudud*-forbrytelser. Her gjelder som tidligere nevnt spesielle beviskrav, og dommere har ikke samme vide rom for skjønn som i andre typer straffesaker. I praksis er dette særlig aktuelt i saker som gjelder seksuelle forbrytelser.

Ifølge tradisjonell islamsk lov kreves tilståelser og/eller tilstrekkelig vitneførsel, og det stilles strenge krav til vitnene. Dommeren har i prinsippet ikke mulighet til å fravike verken beviskravene eller den foreskrevne straff. Hvilke beviskrav som gjelder for hvilke forbrytelser varierer, og er beskrevet svært detaljert i straffeloven. For eksempel, når det gjelder ulovlige seksuelle forhold mellom kvinner og menn, fremgår det av straffelovens artikler 63-107 hvilke beviskrav og hvilken straff som gjelder for hvilke handlinger (Udlændingestyrelsen 2005, s. 13-19; Amnesty 2008a, s. 19-22; Penal Code 1996).

Definisjon av homofile handlinger og straff fremgår av straffeloven artikler 108-113, mens lesbiske handlinger og straff fremgår av artiklene 127-134. Hvilke beviskrav som gjelder for slike saker fremgår av artiklene 114-126 (Udlændingestyrelsen 2005, side 19-21; Penal Code 1996). Definisjon på hallikvirksomhet og falsk anklage om utukt (*zina*), beviskrav og straff fremgår av lovens artikler 135-138 og 139-164 (Udlændingestyrelsen 2005, s. 21; Penal Code 1996).

Det fremgår også av lovteksten (art. 68, 81, 112, 113 og 115) at hvis beviskravene for å ilegge *hudud*-straff ikke er oppfylt, kan dommeren isteden anvende alminnelig straffelov, *ta'zirat*, og dømme ut fra sin kunnskap om saken. Dette er i tråd med straffelovens artikkel 120 som fastslår at en dommers personlige skjønn og kunnskap kan brukes i alle typer straffesaker. I en *ta'zir*-sak er beviskravene lavere, med mer moderne bevisføring der indisier og ulike materielle bevis kan anvendes på en måte det ikke gis anledning til etter tradisjonell islamsk rettsoppfatning og rettsfortolkning.

Med andre ord, hvis en dommer finner at en *hudud*-forbrytelse ikke kan bevises ut fra de krav som loven setter, men samtidig mener at forbrytelsen har funnet sted, kan han idømme *ta'zir*-straff isteden. Dette gir en dommer stor fleksibilitet til å bruke andre bevis og egen vurdering av omstendighetene i saken. Straffen må i så fall være mindre enn *hadd* (Tellenbach 2011, s. 338).¹⁴

Grunnloven gir imidlertid dommere fullmakt til å anvende andre rettskilder enn straffeloven, dersom denne ikke inneholder tilstrekkelig bestemmelser for å kunne avsi dom. Et eksempel på en annen rettskilde er ayatollah Ruhollah Khomeini som argumenterte for at dommere kan basere domfellelse på egen kunnskap i saker vedrørende ulovlig samleie, også utroskap (FIDH 2009, s. 39). Ifølge iranske advokater som Landinfo har vært i kontakt med, er det uenighet blant iranske jurister og dommere om det er juridisk holdbart å basere seg på dommerens kunnskap i utroskapsaker.

International Federation for Human Rights (FIDH 2009, s. 39-42) har imidlertid dokumentert flere steiningssaker hvor det har vært avsagt fellende dom på grunnlag

¹⁴ Det kan for eksempel bety at vedkommende blir idømt piskestraff for "uislamsk oppførsel" istedenfor dødsstraff. Straffen for generell uislamsk oppførsel er i straffeloven fastsatt til fengsel i 10 dager til 2 måneder eller inntil 74 piskeslag. Straffereaksjoner for uislamsk oppførsel er også til enhver tid avhengig av rundskriv og forskrifter som endres regelmessig (Den norske ambassaden i Teheran, e-post april 2011).

av dommerens skjønn. Men hva dommere har bygget sin avgjørelse på når de har anvendt egen kunnskap og skjønn i steiningssaker, er i liten grad kjent for omverdenen. Ifølge iranske advokater som Landinfo har vært i kontakt med, må dommere ha konkrete grunner for domfellelse og avgjørelsen må begrunnes skriftlig. Det gjelder i alle tre rettsinstanser. Men fordi rettsprosessene og avsagte dommer i slike saker ikke er offentlig tilgjengelig, fordi sakene ofte skjer på små steder i rurale områder og som oftest først blir kjent i ettertid, finnes det lite informasjon om hvordan domstolen har begrunnet domsavsigelsene. I tillegg finnes det få dokumenterte saker hvor de tiltalte kun ble dømt for utroskap. I de fleste sakene som for eksempel Amnesty International har dokumentert, ble de involverte også dømt for drap, voldtekt, prostitusjon, bordellvirksomhet eller sodomi (Amnesty International 2008a, s. 10-11). Det er heller ikke klart hvor mange av de dokumenterte utroskaps sakene som faktisk bygger på dommerens kunnskap. I en e-post til Landinfo i april 2010 opplyste den norske ambassaden i Teheran at man kjente til tretten personer som satt fengslet og ventet på å bli henrettet ved steining. I åtte av sakene var det ukjent hvilke bevis domstolen bygget på. I de øvrige fem sakene var to avsagt på bakgrunn av dommerens kunnskap, i to saker hadde den dømte tilstått tilstrekkelig antall ganger og i én sak var beviset videoopptak av seksuelle handlinger.¹⁵

10. BRUK AV DØDSSTRAFF

Iran har dødsstraff for en lang rekke forbrytelser: drap, voldtekt, incest, utroskap, homofilt samleie, apostasi, alvorlige narkotikaforbrytelser, væpnet ran, korrupsjon, forræderi, spionasje, “*moharebe*” (forbrytelser mot Gud) og fornærmelser mot ayatollah Khomeini og Øverste leder ayatollah Khamenei. Dødsstraff kan ilegges etter bestemmelser i *hudud*, *ta’zirat* og *qisas*. Både revolusjonsdomstolen og vanlige domstoler idømmer dødsstraff.

10.1 PROSEDYRER

Etter loven skal alle dødsdommer behandles av Høyesterett før fullbyrdelse. Lederen for rettsvesenet undertegner beslutningen om henrettelse.

Påtalemyndigheten er ansvarlig for den praktiske gjennomføringen av henrettelser. Når beslutning om henrettelse er undertegnet, sendes saken til kontoret for implementering av henrettelser (Section of the Implementation of the Execution) hos påtalemyndigheten. Dette kontoret beslutter om henrettelsen skal være offentlig eller ikke.

¹⁵ For mer informasjon om utroskap, se Landinfo (2011b, 28. juli). *Iran: Straffeforfølgelse av utroskap*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra http://www.landinfo.no/asset/1711/1/1711_1.pdf [lastet ned 17. juli 2011].

Iransk lov tar ikke stilling til hvorvidt en henrettelse skal være offentlig eller ikke. Offentlige henrettelser er først og fremst en politisk beslutning, og blir vurdert av iranske myndigheter som en form for allmennprevensjon (Representant for menneskerettsavdelingen i det iranske rettsvesenet, intervju i Teheran november 2007).

10.2 BRUK AV OG OMFANG AV DØDSSTRAFF

Ifølge den norske ambassadens årsrapport for 2010 ble minst 682 personer henrettet i Iran det året. Det betyr at Iran er på verdenstoppen når det gjelder henrettelser per capita. Over 86 % av henrettelsene skyldtes narkotikakriminalitet.¹⁶ Av øvrige forbrytelser var de største gruppene seksuelle overgrep, ”forbrytelser mot Gud” og drap (Den norske ambassaden i Teheran, e-post januar 2011).

Offentlige henrettelser har, etter valget av president Mahmoud Ahmadinejad i 2005 og ytterligere etter det omstridte presidentvalget i 2009, økt betraktelig i omfang og har fått bred dekning i iranske og internasjonale medier.

Iran blir sterkt kritisert og fordømt av det internasjonale samfunn for den omfattende bruken av dødsstraff, offentlige henrettelser og praksisen med å henrette unge mennesker for forbrytelser de begikk før fylte 18 år (UK Foreign and Commonwealth Office 2011; UN Human Rights Council 2011, s. 5-8).

De fleste unge som henrettes i Iran for forbrytelser begått før de fylte 18 år, er dømt for drap.

¹⁶ Grensen for dødsstraff for besittelse av heroin og industrielt fremstilt narkotika er 30 gram.

11. REFERANSER

Skriftlige kilder

- Amnesty International (2007, 17. september). *Iran: Human Rights Abuses against the Baluchi Minority*. London: Amnesty International. Tilgjengelig fra <http://www.amnesty.org/en/library/asset/MDE13/104/2007/en/1463de4f-d370-11dd-a329-2f46302a8cc6/mde131042007en.pdf> [lastet ned 13. mai 2011]
- Amnesty International (2008a, januar). *Iran: End executions by stoning*. London: Amnesty International. Tilgjengelig fra <http://www.amnesty.org/en/library/info/MDE13/001/2008> [lastet ned 11. mai 2011]
- Amnesty International (2008b, 30. juli). *Iran: Human Rights Abuses against the Kurdish Minority*. London: Amnesty International. Tilgjengelig fra <http://www.amnesty.org/en/library/info/MDE13/088/2008> [lastet ned 21. juli 2009]
- Amnesty International (2010, 9. juni). *From Protest to Prison - Iran One Year After the Election*. London: Amnesty International. Tilgjengelig fra Refworld <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/4c0f36d12.pdf> [lastet ned 1. juli 2011]
- [Constitution] (1979, 24. oktober). *The Constitution of the Islamic Republic of Iran*. [s.l.]. National Legislative Bodies. Tilgjengelig via Refworld <http://www.unhcr.org/refworld/country,LEGAL,,LEGISLATION,IRN,,3ae6b56710,0.html> [lastet ned 10. mai 2011]
- Daraeizadeh, B. (2010, november). *Legal Commentary: A Look at Criminal Procedure in Iran*. New Haven: Iran Human Rights Documentation Center. Tilgjengelig fra <http://www.iranhrdc.org/english/publications/legal-commentary/3008-a-look-at-criminal-procedure-in-iran.html> [lastet ned 12. mai 2011].
- FIDH, dvs. International Federation for Human Rights (2009, april). *Iran/death penalty. A state terror policy*. Paris: FIDH. Tilgjengelig fra http://www.fidh.org/IMG/pdf/Rapport_Iran_final.pdf [lastet ned 12. mai 2011].
- Hauser Global Law School Program (2006, mars). *A Guide to the Legal System of the Islamic Republic of Iran*. New York: Hauser Global Law School Program, New York University School of Law. Tilgjengelig fra http://www.nyulawglobal.org/globalex/Iran.htm#_The_Judiciary [lastet ned 12. mai 2011]
- Human Rights Watch (2010, 13. august). *Iran: "Confession," Stoning Sentence a Mockery of Justice*. New York: Human Rights Watch. Tilgjengelig fra <http://www.hrw.org/en/news/2010/08/13/iran-confession-stoning-sentence-mockery-justice> [lastet ned 1. juli 2011]

- International Bar Association (2007, oktober). *Balancing independence and access to justice: a background report on the justice system in Iran*. London: International Bar Association. Tilgjengelig fra <http://www.ibanet.org/Document/Default.aspx?DocumentUid=ecbef5ba-b42d-4b53-b0f4-51a5975a8d65> [lastet ned 24. august 2011]
- Landinfo (2006). *Iran – tjenestereise, november 2006*. Oslo: Landinfo, desember.
Rapporten er unntatt offentlighet og kun tilgjengelig for utlendingsforvaltningen i Landdatabasen.
- Landinfo (2011, 31. mai). *Iran: Dom in absentia*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra http://www.landinfo.no/asset/1643/1/1643_1.pdf [lastet ned 8. juni 2011]
- Mir-Hosseini, Z. (2010). *Sharia and national law in Iran*. I: Otto, J.M (Red): *Sharia incorporated. A comparative overview of the legal systems of twelve Muslim countries in past and present*. Leiden: Leiden University Press.
- Moaveni, A. (2011, 15. mai). *An Eye for an Eye: Iran's Blinding Justice System*. *Time*. Tilgjengelig fra <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,2071529,00.html> [lastet ned 1. juli 2011]
- [Penal Code] (1996, 22. mai). *Islamic Penal Code of Iran*. Teheran: Islamic Consultancy Parliament. Tilgjengelig fra http://mehr.org/Islamic_Penal_Code_of_Iran.pdf [lastet ned 14. juli 2011]
- Public Courts & Revolutionary Tribunals Procedural Law (1999, 10. oktober). *Pars Associates*. Teheran: Pars Associates. [Loven er ikke lenger tilgjengelig på internett]
- Rian, D. & Eidhamar, L.G. (2005). *Jødedommen og islam*. Norge: Høyskoleforlaget AS.
- RFE/RL (2010, 8. mai). *Iranian activists face arbitrary justice while in jail*. *RFE/RL*. Tilgjengelig via Refworld <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4bfcfb30c.html> [lastet ned 1. juli 2011]
- Tellenbach, S. (2011). *Iran*. I: K. J. Heller & M. D. Dubber (Red): *The Handbook of Comparative Criminal Law*. Stanford: Stanford University Press.
- UN Human Rights Council (2011, 14. mars). *Interim report of the Secretary-General on the situation of human rights in Iran*. Geneve: UN Human Rights Council. Tilgjengelig fra http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/16session/A.HRC.16.75_A_UV.pdf [lastet ned 4. juli 2011]
- UK Foreign and Commonwealth Office (2011, 31. mars). *Human Rights and Democracy: The 2010 Foreign & Commonwealth Office Report – Iran*. London: UK Foreign and Commonwealth Office. Tilgjengelig fra Refworld <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4d99aa83c.html> [lastet ned 4. juli 2011]

- U.S. State Department (2011, 8. april). *2010 Human Rights Report: Iran*. Washington, DC: US State Department. Tilgjengelig fra <http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2010/nea/154461.htm> [lastet ned 16. mai 2011]
- Utlendingsnemnda (2004). *Iran – rapport fra tjenestereise, mars 2004*. Oslo: Utlendingsnemnda.
Rapporten er unntatt offentlighet og kun tilgjengelig for utlendingsforvaltningen i Landdatabasen.
- Udlændingestyrelsen (2005, 15. april). *Om visse forbrydelser og straffe i Iran, 21.1.-29. januar*. København: Udlændingestyrelsen. Tilgjengelig fra http://www.nyidanmark.dk/NR/rdonlyres/6F22776F-7323-4B74-88D4-B32B33391E7D/0/IranFF2005_web.pdf [lastet ned 12. mai 2011]
- Vikør, K.S. (2003). *Mellom Gud og stat. Ei historie om islamsk lov og rettsvesen*. Norge: Spartacus forlag AS.
- Warberg, L.A. (1993). Shari'a: Om den islamske strafferetten (Uqûbât). *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap* 1993(nr. 4), s. 260-283.

Muntlige kilder

- Den norske ambassaden i Teheran. E-poster 16. januar, 3. april og 10. april 2011 og 18. april 2010.
- Iransk advokat, mann. Intervju i Teheran 25. januar 2009.
- Iransk advokat, mann. Intervju i Teheran 18. november 2007.
- Iransk advokat, kvinne. Intervju i Teheran 21. november 2007.
- Representant for menneskerettsavdelingen i det iranske domstolsvesenet. Intervju i Teheran 20. november 2007.